

Rousseau'cu Genel İrade Bağlamında Modern Devlet (Halk)'e Yönelik Bir Değerlendirme

Cemaleddin GÜVENÇ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler

190135047@ogrenci.hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4494-2449

Öz

J.J. Rousseau, T.Hobbes ve John Locke diğer bir ifadeyle toplum sözleşmeci teorisyenleri modern devletin oluşumuna en önemli katkı sağlayanlar olarak tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. Bu çalışmada ilk olarak modern devletin oluşumundan önce bireyin ilkel koşullarda savaş veya barış, korku veya mutlu hallerini ifade eden doğa hali olarak da adlandırılan durumlarından bahsedilip, modern devlet öncesi halin bu üç filozof üzerinden analizi yapılarak aktarılması sağlanmıştır. Toplum sözleşmesi modern devletin sertifikası niteliğindedir. Toplum sözleşmesi bünyesinde ortaya atılan teoriler üzerine toplum sözleşmecilerinin modern devlete yaklaşımları üzerinde derinlemesine incelemesi yapılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Rousseau'nun modern devlete bakışını içeren genel irade kuramı araştırmanın omurgasını teşkil ettiği gibi ayrıntılı bir şekilde analizi de yapılmıştır. Bazı düşünürler veya politikacılar tarafından genel irade'ye yani modern devlete yüklenen anlam onları farklı devlet rejimlerine sevk etmiştir. Araştırmada bu rejimlere yönelik değerlendirmelerde de bulunulmuştur. Sonuç olarak; Rousseau aradan asırlar geçse dahi düşünceleri her zaman ve her yerde bizimle beraberliğini sürdürmekte ve dünyada gelişen devletlere yön vermektedir. Bunun nedeni, düşüncelerinin çığır açacak yönlerinin hala keşfediliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Nihayetinde bu çalışma Rousseau'nun genel irade kuramına yönelik egemenliğin icrasında totaliterliğin mi halk egemenliğinin mi veya hangi anlayışın tezahür ettiği görülecek ve genel iradeye yönelik Rousseau'nun günümüz dünyasındaki devletlere ve rejimlere katkı sağlayacağı tezi ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğa Durumu, Toplum Sözleşmesi, Genel İrade, Halk, Devlet

An assessment of the Modern state (people) in the context of Rousseau's General will Abstract

J.J. Rousseau, T.Hobbes and John Locke, in other words, social contract theorists have taken their place on the historical stage as the most important contributors to the formation of the modern state. In this study, it was first mentioned that before the formation of the modern state, the individual's States, also called the state of nature, which express war or peace, fear or happy States in primitive conditions, and the state before the modern state was analyzed and transmitted through these three philosophers. The Society convention is a certificate of the modern state. An in-depth study of the approaches of society contractors to the modern state was conducted on the theories put forward within the framework of the Society Convention. Rousseau's General Theory of Will, which includes his view of the modern state, is the backbone of research, and has also been analyzed in detail. The meaning imposed by some thinkers or politicians on the general will, that is, on the modern state, has led them to different state regimes. Assessments of these regimes were also made in the study. As a result, even if Rousseau has passed for centuries, his thoughts always and everywhere continue to be with us and guide the developing states in the world. This is due to the fact that the groundbreaking aspects of his thoughts are still being discovered.

Ultimately, this study aims to show whether totalitarianism or popular sovereignty or what understanding is manifested in the execution of sovereignty for Rousseau's general will theory, and to put forward the thesis that Rousseau's general will will contribute to the states and regimes in today's world.

Key Words: *State Of Nature, Society Contract, General Will, People, State*

Giriş

J.J. Rousseau, T.Hobbes ve John Locke, modern devlet öncesi hali yani doğa durumundan bahsedilince ilk akla gelenler düşünürlerdir. Bahsi geçen düşünürler doğa durumunu bir hipotez, bir tasvir veya bir varsayım olarak tanımladıkları söylenebilir. Teorisyenler doğa durumuna ilişkin farklı fikirler ortaya koydukları görülmektedir. Bir devletin nasıl ortaya çıktığını göstermek için veya niye varlık gösterdiğini temellendirmek adına olmazsa olmaz bir kuram olarak karşımıza doğa durumu çıkmaktadır (Kılıç, 2015:100-101). İnsanlar akıl yetilerini kullanarak bu belirtilen doğa halinden Hobbes'un görüşüyle savaş ve çatışma ortamından, Locke ve Rousseau'nun düşünceleriyle barış ve mutlu bir ortamdan bir araya gelerek kendi iradelerini bütüne bırakarak bir sözleşme meydana getirmişlerdir. Bu sözleşme ile beraber devletli bir dönemin doğduğu görülmektedir. Üç düşünür devletin kendi kendine oluşmadığını yapay bir oluşum olduğunu ve bireyin tercihlerine dayalı bir ürün olarak ortaya koymaktadırlar.

Toplum sözleşmesi ile beraber insanlar iradelerini genel iradeye devrederler. Genel irade modern devletin kendisi olarak tanımlanmaktadır. Toplum sözleşmesi ışığında teorisyenlerin genel iradeye bakışlarında Hobbes'un ölümlü tanrısı Leviathan'da mutlak sınırsız yetkiye sahip, devredilemez, bölünmez ve parçalanamaz bir devlet görülmektedir. Locke'nin genel iradesinde özgürlüklerin bulunduğu, devlete karşı bireylerin direnme hakkının oluşabileceği, mülkiyet kavramı ve içerisinde kuvvetler ayrımının olması gerektiği yönlü bir devlet temaşa edilmektedir. Son olarak da Rousseau'nun genel iradesinde de devletin Hobbes'un devlet görüşüne benzer bir varlık karşımıza çıkmış olsa da halkın egemenliği esas alınır ve halk devlet görüşü benimsenmektedir.

Bu çalışmada Rousseau'nun modern devlete bakışının beyanı haline gelen genel irade araştırmanın konusunu teşkil etmektedir. Bu noktadan hareketle; Rousseau'nun genel iradesinde yani modern devlette halk için ortak menfaatlerin olup olmadığı, halka rağmen totaliter bir rejimin çıkıp çıkamayacağı veya devletin milliyetçilik ile özdeşleşip özdeşleşmediğinin yahut halkın devleti mi devletin halkı mı olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Nitekim çalışmada doğa durumundan çıkan insanların bir araya gelerek oluşturduğu toplum sözleşmesinden çıkan modern devletin hangi aşamalardan geçtiği irdelenmiş ve gelinen noktada Rousseau'nun genel irade anlayışına yönelik değerlendirme ve yorumlamalarda bulunulmuş, ileriye dönük olarak da dünya devletlerine ve rejimlerine halk devlet perspektifinde katkı sağlanması hedeflenmektedir.

1.Modern Devlet Öncesi Dönem: Doğa Durumu

Modern devlet zihniyetinin üç önemli savunucusu olan J.J.Rousseau, T.Hobbes ve J.Locke, devleti bireylerin müşterek menfaatlerinden hareketle birlikte oluşturdukları bütün olduğunu ortaya koyarlar. Bu düşünürlerin modern yapının

bir ürünü olan devlete dair teorileri, iddia ettikleri doğa hali dizaynı çevresinde şekil almaktadır. Bu hali, meclisin, kanunların varlık göstermediği hayatı işaret etmektedir. İnsanoğlunun doğa durumundaki şartlarda ise, devletin neden gerekli olduğuna veya niçin otoriter bir güç altında bir araya gelip boyun eğdiklerine dair sorulara salık vermesi açısından önemlidir (Ağırman, 2018: 115).

Modern anlamda devlete giden süreçte doğa durumu üç aşamalı teorik kuramın ilkinin oluşturmaktadır. İkinci teorik kuram toplum sözleşmesi ve nihai üçüncü teorik kuram ise devlet/siyasal toplumdur. Doğa durumu modern/yapay devletin oluşumunu anlamlandırmak açısından önemli bir yer tutmaktadır.

1.1. Thomas Hobbes - Doğa Durumu

Hobbes'un anlatımıyla doğa durumu, herkesin herkes ile devamlı bir savaş ve çatışma halinde olduğu bir durum olarak belirtmektedir. Bunu Leviathan adlı eserinde, doğa halinde insanların birbirleri ile eşit bir şekilde doğduğunu söyler. Doğa halinde insanlar fiziksel ve düşünsel iki yetenekle öyle eşit bir hale koyulmuştur ki, birisinde fiziksel olarak kuvvetli olan insan, hızlı ve güç yetirilemez gibi görünse de, bu hali onun doğa karşısında diğerlerinden üstün olduğunu göstermemektedir. Çünkü akıl yetisi güçlü olan başka bir insan aynı durumda olan insanlar ile ortak korku etrafında bir araya gelerek, fiziki olarak güç yetirilemeyen insanı etkisiz hale getirebildikleri gibi onu öldürebilirler. İnsanın doğa durumundaki fiziksel ve düşünsel yeteneklerin birbirleriyle eşitlik hali, insanları güvensizlik ortamına iteklemektedir. Şöyle ki, insan bir şeyleri elde etme amacı veya heveslerine düşkünlüğü istemesi, başka bir insanında aynı şey üzerinde talepte bulunması hali bunların birbirlerini yok etmelerine ve birbirlerine egemenlik kurmalarına sebebiyet verir. Ortaya çıkan güvensizlikten de savaş çıkar. İnsanlar güvensizlik halinden kurtulmanın yolunu, karşısında kendisini yok edecek güç kalmayana kadar sürekli başka insanları egemenliği altına almaya çalışmakta bulur. Bu akla yatkındır ve böyle davranması onun için kabul edilebilir bir davranıştır (Hobbes, 2007: 93).

Hobbes, insanın doğa durumundaki yaşadığı güvensizlikten ortaya çıkan kavgayı 3 nedene bağlar. Bunlar, rekabet, güvensizlik, şan ve şereftir. Birincisi insanı kar gütmeye amacıyla rekabete, ikincisi güvenlik için güvensizliğe, üçüncüsü şan ve şeref için şöhrete itekler. Bu itekledikleri nedenler insanı şiddete götürür. Bu bağlamda, insanlar üzerinde egemen bir gücün kudreti bulunmadığında birbirleriyle savaş halindedir. Bu savaş hali her vakit birbirleriyle dövüşerek çarpışması olarak da düşünülmemelidir. Nasıl ki, hava durumu puslu ve karanlık olduğu her vakit yağmur yağmıyorsa, sadece belirli bir zaman diliminde yağmur yağıyorsa, insanın savaş hali de buna benzemektedir. İnsan her vakit çarpışarak savaşmamaktadır. Güvensizliğin hüküm sürdüğü savaşa doğru eğilimin olduğu bir durumdur. Bu haller dışında kalan hal ise barış halidir (Hobbes, 2007: 94).

Hobbes, doğa halinin kötülüğünden, bahsederken şunları da dile getirmiştir. Herkesin birbiriyle düşman olduğu bir savaş halinde, insanların birbirlerine karşı yaşam güvencisinin olmadığını, korku halinde yaşadıklarını, bu sebeplerden ötürü de çalışmanın da olamayacağını belirtir. Çünkü çalışmanın karşılığı muammadır. Hal böyle olunca, toprağı ekip biçmenin, sanatsal faaliyetler de bulunmanın, denizcilik ile yük taşımanın, mal alımı ve satımı yapmanın hiçbir anlamı bulunmamaktadır. İnsan için tüm bu durumların en kötüsü ölüm korkusudur. İnsanın yaşamı yalnız, kötü ve kısa sürmektedir (Hobbes, 2007: 94-95).

Hobbes'a göre doğa halinde, yani savaş halinde, adalet, iyilik, yanlış veya doğruluktan bahsedilemez. Çünkü egemen bir gücün olmadığı yerde, kanunlarda mevcut değildir. Bahsi geçen güç ve kurallar olmadığı bir yerde de insanı suçlamanın bir anlamı bulunmamaktadır. Adalet, doğruluk ve iyilik gibi kavramlar doğa halinde tek başına yaşayan insanlar için değil toplum halinde hayat süren insanlara ait hususiyetlerdir. Herkesin birbiriyle savaş halinde bulunmasının neticesinde, egemenliğin, mülkiyetin, benlik ve senlik hissiyatlarının bulunmaması; sadece insanın ele geçirebildiğine sahip olduğu bir hal durumudur. Peki insan bu savaş halinden nasıl çıkar sorusuna Hobbes şöyle cevap vermektedir. İnsanın akıl ve duyguyla hareket etmesi halinde bu savaş durumundan çıkabileceğinden bahsetmektedir (Hobbes, 2007: 96).

Hobbes, doğa durumunun savaş halinden barış haline geçişte akıl üzerinden bir muhakeme yaparak barışa giden yolların bulunması gerektiğini izah eder. Herkesin birbiriyle savaş halinde, insanlar akıllarını kullanır. İnsan kendi hayatını düşmanlarına karşı koruma dürtüsüyle hareket ederek ona yardımcı olan her şeyi kullanır. Akıl, herkesin her şeye hakkı olduğunu düşünmektedir. İnsan bu saik ile hareket ederse ne kadar akıllı olursa olsun yaşamlarının sonuna kadar hayatta kalma güvencesine ulaşamaz. Bu bağlamda, herkesin barışı istemesi gerekir, eğer bunu sağlayamıyorsa, savaş kaçınılmazdır. Bu sebeple herkesin akıl yoluyla barışı takip etmesi ve bulması gereklidir (Hobbes, 2007: 97).

Hobbes, insan için doğa durumunu zor, güvensiz ve kötü olduğunu belirtmiştir. Böyle bir ortamda insanların güvensizlikten, savaş ve çatışmalardan kurtularak barış ortamına geçebilmesini doğa yasalarının varlığına dayandırmıştır. Bunu da yeterli görmeyerek, insanların doğa yasasına tabi olabilmesinin şartını egemen bir güce yani devletin var olmasına bağlamıştır.

1.2. John Locke - Doğa Durumu

Locke, bireylerin bir araya gelip siyasi topluluk meydana getirmeden ve modern devlete ulaşmadan önce yani doğa halini tetkik etmekle teorisini oluşturmaya çalışmış, devleti bu teorisinin üstüne inşa etmiştir. Fakat bireylerin siyasi topluluk oluşturmadan evvel doğa hallerinin hangi durumlarda bulunduğu sorusuna karşılık, Leviathan'daki fikirlerin tersidir diyerek cevap vermiştir. Locke'un doğa durumu, Leviathan'da ifade edilen insanların birbirleriyle çatışma hali betimlemesindeki doğa durumundan bütünüyle ayrıdır. Çünkü bahsi geçen eserde, bireylerin bencil, öfkeli, korkak, güvensiz ve insanların kavgacı durumda bulunduğunu belirtmiştir. Hobbes'un savaş halindeki doğa durumuna itiraz ederek, bu halde çatışma ve kavga durumunun bulunmadığını, bilakis çatışmanın doğa hali için gizil bir tehlike arz ettiğini ifade etmiştir. Mütekabiliyete dayalı yardımlaşma, kendilerini koruma, sulh ve huzur halini Locke, doğa hali olarak tanımlamıştır. Bireylerin içerisinde oldukları hal bütünüyle hürriyet ve birbirlerine karşı üstünlüklerinin bulunmadığı aynı haklara sahip oldukları doğa halidir. Bu halde, bireyler her çeşit yargı ve kudret yetisinin eşit aynı zamanda karşılıklı bulunması, bu hakların herkeste daha fazla bulunmaması halidir. Locke'un doğa halinde güçler ve haklar karşılıklıdır, herkesin birilerinden daha fazla güç ve hakkı yoktur. Doğa durumunda insanlar özgürdür ancak bu herkesin istediğini yapabileceği manasına gelmemektedir. İnsanlar öncelikle doğa/akılın kanununa bağlıdırlar. Bu kanun Tanrı tarafından insanlara verilmiş olduğundan herkes bağımsız ve eşittir. Fakat bu bağımsızlık hiçbir kimseye başka birilerinin can, mal ve özgürlüklerini elinden alma hakkı tanımamaktadır. Bu bağlamda tüm kişiler

kendilerine olduğu gibi karşısında bulunanların da hukukuna riayet etmek zorundadır (Eroğlu, 2010: 3-4).

Locke, doğa durumunda insanların birbirleri üzerinde bir gücün olmadığını, barış ve huzur halinden modern devlete geçen süreçte bu eşitlik halinin nasıl bir şekilde bozulduğunun nedenlerini ortaya koymuştur. Locke'un doğa halinde, insanlar başka insanlar üzerinde bir tahakküm kurabilir. Bu tahakküm suç işleyen insanı yakalayan kişinin, cezalandırmasını öngören bir tahakkümdür. Bunun nedeni ise ikisi arasında zarar görenin meşru zeminde hakkının bulunmasından kaynaklanmaktadır. Suç işleyen doğada Tanrı tarafından verilen ortak adalet ve akıl kaidelerinden başka bir kaide ile hayat sürmek istediğini ortaya koymuştur. Bu durum insanlar için tehlikelidir. Her insan, suç işleyeni cezalandırma ve yürütme hakkına sahiptir. Suç işleyen kişiler şiddete başvurarak ve kan akıtarak tüm insanlığa karşı savaş açmıştır (Locke, 2012: 12-14).

Hal böyleyken, akıl, suç'a düçar olanı insanı kendisini korumakla ve karşısındaki saldıranı düşman görmekle konumlandırır. Bu nedenle hakkı elinden alınan ile hakkı gasp eden savaş halindedir. Locke, savaş hali ile doğa hali arasındaki bu nüansın karışıklığa sebebiyet verdiği zannına kapılmaması gerektiğini söylemektedir. Çünkü savaş halinde düşmanlık, kötü niyet, yok etme durumu varken, doğa halinde, karşılıklı yardım, iyi niyet ve barış ortamı vardır. Burada bir insana kötülük yapıldığında her bireyin kendini hem davacı hem de olayın yargıci görmesidir (Locke, 2012: 17-19).

Locke'un doğa durumu, Hobbes'un doğa durumunun tam tersidir. Doğa durumunda insanlar özgür, eşit ve huzurludur. Fakat insanların hakları ihlal edildiğinde kendilerinin ceza verme yetkisi bulunduğundan dolayı, devlet gibi bir gücün bulunmaması halinde savaşın kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Locke, savaş halinin sona ermesini başka bir ifade ile devletin varlık nedenini zarar gören insanların haklarının muhafazası olarak belirtmiştir.

1.3. Jean-Jacques Rousseau - Doğa Durumu

Rousseau'da diğer bahsi geçen doğa teorisyenleri gibi modern devlet öncesi yani doğa halin bulunduğunu ortaya koyar. İnsan'ın doğa halinde gereksinimlerini karşılayan, zevklerini almaya çalışan, karnını doyurma, kötü şartlardan korunma gibi yaşamını idame ettirmeye yönelik basit aktiveler üzerine kurulu bir yaşamdan söz edilmektedir. Tüm bu halleri de onun bir hayvandan farkının olmadığını göstermektedir. Rousseau'nun doğa halinde insan akli melekesini kullanmayan veya buna ihtiyaç duymayan bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın doğa halinde iletişim aracı olan dile de ihtiyacı yoktur. Hayvanlar gibi bedeni hareketleriyle de anlaşma sağlayabilmektedir. Ahlaki erdemlere de ihtiyaç duymamaktadır. Çünkü buna gerek yoktur (Ağırman, 2018: 118)

Rousseau, doğa teorisyenlerinin fikirlerini tenkit eder. Bu fikir adamlarının, medeni toplumda yaşayan insanlardan yola çıktıklarını ve bu hususiyetlere sahip olan insanların doğa haline ait bireyler olamayacaklarını söylemektedir. Örnek verilmesi gerekirse medeni bireylerin arzularını, egoistliklerini, doyumsuzluklarını doğa halindeki bireylere büründürmüşlerdir. Bu fikir adamları, Rousseau'nun sözleriyle: "vahşi bireyden laf etmiş, ancak medeni bireyi açıklamışlardır." demektedir (İşler, 2019: 40-41).

Hobbes'un doğa halinde bireyin egoist olduğu, çatışmacı ve savaş halinde bir birey olduğu saik'ini Rousseau şiddetli bir şekilde eleştirir. Hobbes, bireydeki bu dürtülerin ancak kudretli, bölünemez bir gücün zorlamasıyla sindirilebileceğini, bunun mümkün olmaması halinde bireylerin sürekli çatışma halinde olduklarını dile getirmişti. Rousseau, doğa'da bireyin egoist davranmadığı fikrine haizdir ve bu düşünceleriyle Hobbes'u tenkit eder. Hobbes'un bireyin egoistliğine karşın, Rousseau, bireyin sevgiye dayalı duyguya haiz olduğunu, bu hissin de bireyin hayatını ve itibarını muhafazası için doğanın bir lütfu olduğunu belirtir. Zira doğa'da bireyin uyacağı kanun, mevcudiyetini muhafaza etmek, ortaya koyacağı durum da bedenine gerekli hassasiyeti göstermek olacaktır. Bununla beraber Rousseau'ya göre doğa tarafından bireye başka bir histe verilmiştir ki, o da acıma ve merhamet hissidir. Bir bireyin ızdıraplı haline gören tüm bireyler de ona yönelik merhamet hissi meydana gelir. Rousseau'ya göre mevcut his, doğa'da bireyin benliğini hazzetmesinden meydana gelen taşkınlıkları törpüleyerek bireylerin sulh içinde hayatını idame ettirmesini sağlamaktadır. Merhamet hissi bireyleri, ızdırap duyan bireye yardıma sevk eder. Böylece doğa hali, Hobbes'un ortaya attığı çatışma hali değildir. Zira doğa hali bireylerin bireyleri azami ölçüde zarara uğrattığı sulha uygun en iyi doğa halidir. İşin esasında Hobbes'un doğa halindeki çatışma ve harp hali Rousseau'nun fikirlerinde de farklı şekilde cereyan etmektedir. Fakat, Rousseau'da çatışmanın menşei doğa hali olmadığıdır. Mülkiyetin mevcudiyetiyle beraber başlayan hasetlik, yarışmacı ve bencillik hisleri bireyler arasındaki çatışmayı başlatmıştır (İşler, 2019: 44-45).

Rousseau'ya göre mülkiyetin olması halinde adaletsizliklere ve eşitsizliklere sebebiyet verecektir. Rousseau bunu şu sözleriyle izah etmektedir : "Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip bu bana aittir diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu." ifadeleriyle doğa halinden modern devlete doğru giden basamakları oluşturmuştur. Mülkiyetin olacağı yerde insanlar maddi değerlerin peşinde koşarak başkalarının hürriyetleri pahasına her şeyi mubah sayabilme dürtüsüne sahip olabilirler (Ağırman, 2018: 119).

Rousseau'da, doğa halindeki bireyler arasında mülkiyet düşüncesi hemen birden bire çıkmış bir kavram değildir. Mülkiyet kavramına kadar yani doğa halinden çıkarak medeni topluma giden sürecin bazı aşamaları olduğunu belirtilir. Bu aşamalar şu şekildedir. Birinci aşamada doğaya ait şartların iklimin değişmesiyle başlamaktadır. Kış aylarının şiddetli, yaz aylarının kavurucu sıcaklarla geçmesi, bu şartların üstesinden gelebilmek için bireyleri yan yana getirmeye mecbur kılmıştır. Birinci aşama bireylerin mecburi şartlarda toplu olarak bir arada yaşamaya yönelik ilk merhalesidir. İkinci aşamada bireyin hayatının gelişmesiyle beraber us'un devinimi de süratlenir. Bireyin us'u ilerleme sarf ettikçe, birçok alet edevat üretilir. Aile mefhumu bu aşamada oluşmuştur. İş bölümü meydana geldiği gibi erkek-kadın ayırımına da başlanır. Rousseau için büyük bir aşama olan üçüncü aşamada ekmek yapmayı yani tarımı ve demiri işlemeyi bireyler öğrenmişlerdir. Böylelikle topluma dayalı iş bölümü meydana gelmiştir. Dördüncü aşamada ise bireylerin birbirlerine karşı eşitsizliklerin fazlalaşmasıyla topluluğun içerisinde sınıflar türemiştir. Mülkiyete dayanan eşitsizlik evvelinde toplumda, sonrasında politika da eşitsizliklere sebep olmuştur (İşler, 2019: 47-50).

Rousseau, uygar insanın özgürlükten yoksun, birbirlerine bağımlı toplumsal köle gibi olduklarını ifade etmiştir. Rousseau insanların doğa durumuna tekrar dönmesinin imkânsız olduğunu fakat uygar toplumda, yeni düzenlemeler ile hem özgür hem de birbirleri arasında çatışma olmadan yaşayacakları bir yapı üzerine

çalışmıştır (Duman, 2012: 6-7). Modern devlete giden süreçte ilk kuram olan doğa hali bu üç düşünürün fikirlerinde tasvir edici bir konumda bulunmaktadır. Nihayetinde modern devleti anlayabilmek için doğa halinin anlamlandırılması ayrı bir hususiyet taşımaktadır.

2. Modern Devletin Doğuşu: Toplum Sözleşmesi

Toplum sözleşmesinin etimolojik kökeni tarihselliğinde incelendiğinde Antik Yunan dönemine kadar gidilebilmektedir. Antiphon, Hippias ve Protagoras gibi düşünürler kendi zamanlarındaki toplumsal oluşumların temelinde mevcudiyetini barındıran anlaşmaların iradi bir faaliyetin ürünü olduğunu kabul etmektedir (Zabunoğlu, 2016: 441). Ancak toplum sözleşmesi teorisi siyaset üzerine fikir yürüten birçok düşünür için tarihsel bir realite olmaktan öte bir olgunun mantıksal bir gerekçesi noktasında ele alınmıştır. Bu bağlamda, fikir adamları açısından egemen iradenin oluşumunun meydana getirilişinde yüklendiği görev yönüyle antlaşmadan bahis açılabilir. Cassirer bu hususla ilgili beyanı şöyledir: “İnsanoğlunun geçmişinde egemen iradenin nasıl oluştuğunu dönemsel olarak tespit edemeyeceğimiz alenidir. Fakat bu tarihsel bilgiden yoksunluk toplum sözleşmesi teorilerini ilgilendirmez. Toplum sözleşmecilerinin sorunu tarihsellikten kaynaklanmayıp, analitik bir sorunla uğraşmalarıdır. Köken terimini kronolojik değil, mantıksal bir manada anlarlar. Devletin tarihselliği bağlamında istenilen evveliyatı değil, devletin ögesi, yani varlık nedenidir.” (Ekici, 2006: 78-79). Sözleşme kuramcıları, devletin varoluşunda Aristo mantığına yani insanoğlunun doğal olarak siyasal ve toplumsal bir varlık olduğu yaklaşımına karşı çıkmışlardır. Aristo mantığına göre devlet doğal bir oluşumdur; insan topluluklarının doğal gayesi polis/devlet olmaktır; insanda doğası gereği devlette hayat sürmeye uygun siyasal/toplumsal bir varlıktır (Aristoteles, 2013: 19). Sözleşme teorisyenleri ise siyasal toplumun veya devletin olmadığı bir doğa durumu hali tasvir etmektedirler. İnsanlar devlet/siyasal toplum öncesinde doğa halinden akıl yetilerini kullanarak doğal hukuk kurallarını bularak bir toplum sözleşmesi yoluyla çıkmakta ve devletli dönem doğmaktadır. Diğer bir ifadeyle devletin doğal değil yapay bir oluşum olduğu ve bireyin tercihlerine dayalı bir ürün olarak bizlere sunmaktadır. Bu itibarla devletin doğal olmadığını, yapay olduğunu iddia eden sözleşme düşüncelerini Antik Yunan dönemine kadar götürmek mümkün görünse de modern devlet bağlamında üç önemli düşünür mevcuttur. Hobbes, Locke ve Rousseau (Duman, 2012: 5).

Modern devletin doğuşu toplum sözleşmesiyle beraber ortaya çıkmış bir olgu olduğunu ifade edebiliriz. Modern devlet öncesi ilk teorik kuram olan doğa durumunda üç önemli düşünürün görüşleri ekseninde modern devlete giden sürecin tasviri izah edilmiştir. İkinci teorik kuram olan toplum sözleşmesi, modern devletin ortaya çıkması açısından izaha muhtaç önemli bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Hobbes, Locke ve Rousseau'nun toplum sözleşmesi kuramları modern/yapay devletin doğuşunu anlamlandırmak açısından önemli bir yer tutmaktadır.

2.1. Thomas Hobbes - Toplum Sözleşmesi (Leviathan)

Hobbes'un doğa halinde bireylerin tek gayesi kişisel güvenliklerini garantilemek ve şahıslarına yönelik içerden veya dışarıdan gelebilecek zararlara karşın kendisini muhafaza etmektir. Düşünsel olarak incelendiğinde bireyin bu durum karşısında iki seçeneği bulunmaktadır. Ya şahıslarına kötülük getirmeyen üzerinde anlaşacakları etik kurallar oluşturarak hayatlarını sürdürecekler veya

aynı gaye ile üzerinde bir üstün güce riayet etmek ya da hep beraber bir üstün güç meydana getirmektir. Birinci yol kanuni bir zorunluluğu veya cezalandırma hükümleri bulunmadığından işlerlikten mahrumdur. Zira Hobbes'un kendi deyimiyle: "kılıcın hükümranlığı olmadıkça, sözleşmeler laflardan oluşur ve bireyi teminat altına sokmaya vakıf değildir." demektir. Bu itibarla ikinci yol uygun görülmektedir. İkinci yol da iki farklı yönüyle geçerlilik arz eder. İlki, yegâne gücün veya otoritenin, hükümranlığının kabul görülmemesi halinde cebir kullanarak otoriteyi hâkim kılmak ve bireyi cebren tabiiyetine almaktır. Sonuncusu ise bireylerin gayesi kişisel güvenliği ve selameti yerine getirecek olan egemeni sosyal antlaşma zeminine oturtmaktır. İlki kabullenilmiş devlet, sonuncusu antlaşma ile meydana gelen devleti adlandırmaktadır. Bu bağlamda antlaşma ile oluşturulan devletin iradesi tartışılmaz mutlak ve ebedidir. Egemenin hiçbir şekilde kısıtlanamayacağı ya da farklı bir kuruma devredilemeyeceği anlaşılmaktadır. İnsana yönelik bütün haklar antlaşma ile devlete geçmiştir (Akdemir, 2009: 338).

Hobbes'un ifadesiyle: "Leviathan, göklerdeki yargılanamayan ve sorgulanamayan sonsuz Tanrı'nın yeryüzünde vücuda dönüşmüş ölümlü temsilcisidir veya ölümlü Tanrı'dır. Tanrı yarattıklarından kendisine itaati ve tartışılmaz imanı emretmesi gibi Leviathan'da tabiiyetinden şartsız itaat beklemektedir. Zira o en yüce insanî güç ve otoritedir. Devlet karşı konulamaz bir kudrettir." demektir. Hobbes'un toplumun sözleşmesi ile kurulan yegâne güç, başka birileri tarafından yargılanamayacağı gibi sorgulanamamaktadır ve adil olmadığına yönelik suçlanamaz, Leviathan'ın asli vazifesi tabiiyetindekilerin güvenliklerini teminat altına sokmaktır. Bu vazifesinde hangi metodu kullanacağı yönüyle özgürdür (Akdemir, 2009: 339).

Hobbes, görüldüğü üzere toplum sözleşmesi (Leviathan) teorisinde modern devlete güçlü hususiyetleri konumlandırmış, tek vücut halinde kudretini pekiştirerek tabiiyetindekilerin can güvenliklerini teminat altına almıştır. Doğa'da savaş halinde yaşayan insan güvenliğini elde etme gayesiyle tüm haklarını bütünüyle Leviathan'a devretmiştir. Devlet, bölünemez, parçalanamaz ve mutlak karşı konulamaz bir otorite olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. John Locke – Toplum Sözleşmesi (Kuvvetler Ayrılığı)

Locke, devletin mevcudiyetini toplum antlaşması kuramı ışığı altında izah etmeye çabalayan fikir adamlarındandır. Klasik liberal kuramda devlet, genel itibarıyla zora dayalı olarak konumlanır ve bu sebeple devlet malik olduğu meşru şiddeti gösteren hukuku ortaya koyarak sınırlandırılır. Devlet, rızaya dayanmayan hususiyeti nedeniyle zıtlıkları ile görülmektedir. Locke'un sosyal antlaşma kuramında devletin, mevcudiyetini borçlu olduğu insanların isteklerini ifa etmekten başka bir gayesi yoktur. Devlet hukuka riayet etmelidir ve bireyler devlete yönelik direnme hakkı bulunmaktadır ve bu hakkı bireyler hep muhafaza altında tutarlar. Locke'un sosyal antlaşma kuramı ile Hobbes'un kuramı kıyas yapılmaktadır. Bu kıyaslama sonucunda her iki kuramda tamamıyla birbirlerine zıt olduğu görülmektedir. Sosyal antlaşmanın merkezine devleti yerleştiren ve meşruiyetini güvenlikten alan Hobbes'un tersine Locke, insanı ve insan haklarını sosyal antlaşmanın merkezine yerleştirmiştir. Locke, hürriyet arayışını meşru olmanın menşei olarak ifade eder. Locke'a göre tabi haklar ve hürriyete dayalı haklar tüm politik iktidar yumağının meşruluğunu gerekçelendirir ve bunlara yaslanmayan yetki ve hak politik iktidar ismini kullanamamaktadır. Hobbes'un sözleşme teorisi ölümlü tanrıyı mutlak bir yetkiyle kuşatır, Leviathan'dan kurtuluş veya kanuni bir karşı koyma hakkınız bulunmamaktadır. Bunun karşısında Locke'da bireyler

güvenliklerini oluşturmak için mutlak bir egemene riayet etmeyi, kokarca veya tilki'den kurtulmak için aslan'a sığınmak gibi akıl almaz bir durum olarak görmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen iki görüş açısından belirli bir fikirsel yakınlık yine de bulunmaktadır (Arslan, 2013: 189).

Sosyal antlaşmanın yahut devletin temel vazifesi doğa halindeki problemleri çözmek ve bununla beraber mülkiyetin garantisi sağlanmaktır. Sivil otoritenin oluşturulması aynı zamanda bir devletin mevcudiyeti anlamına gelmektedir. Çünkü devlet, bireylerin menfaatlerini sağlamak, muhafaza etmek ve geliştirmek için vardır. Bu menfaatler yaşam hakkı, hürriyet ve mülkiyetle ilintilidir. Doğa halinden sosyal antlaşma haline geçmek sadece bir antlaşma imzalamayla yapılmaz, temel esas bireylerin kendi gönülleriyle oluşturdukları politik bir otoritenin egemenliği buyruğuna girip beraber hayat sürmeye kararlı davranmalarındır. Bireyin doğal hürriyeti dünyadaki başkaca bir kudretten bağımsızdır. Çünkü bireyleri mecbur kılan bir doğa kanunu varlık gösterdiğine göre, bireyin toplumdaki hürriyeti başkaca bir yasama organının altında değil, ancak kendi isteğiyle razılık verdiği meşru yönetimin buyruğu altında oluşur. Fakat bu bağlamda devlete nasıl bir rol biçilecek bu problemle karşılaşmaktadır. Hobbes, bireyin hürriyetini sosyal karmaşa ve başka tehlikelerden ötürü önemli görmezken, Locke ise bireyin hürriyetinin sınırlanmadığı ve bununla birlikte keyfiyete sebebiyet vermeyecek bir iktidara önem atfetmektedir. Bu bağlamda Locke, mutlak monarşiyi kabul etmemektedir. Doğa kanununun icrasıyla meydana gelen toplum, insanın haklarını teminatla yükümlüdür. Bu toplum, öyle bir şekilde kurulmalıdır ki, bireyleri zorla tahakkümü altında tutmamalı haklarını güvencede bulundurmalıdır. Hobbes'da etkisiz birey ve toplumun üzerine devlet kurulmaktayken, Locke'da ise bireylerin haklarının teminatı üzerine devlet inşa edilmektedir. Devlet üstün niteliklerle donatılmış bir egemen olarak görülmez. Antlaşma üzerine razı olanların bütünü toplumun fertleridir. İnsanlar nasıl ki, başka insanların üstünde bir tahakküm oluşturamaz ise, devlet de insanlar üzerinde keyfiyete dayalı bir şiddet kullanamamaktadır (Çilingir, 2019: 40-41)

Locke'un sosyal antlaşmasıyla devlete devredilen yönetme hakkı, mutlak ve sınırsız olmamaktadır. Bazı kaidelere bağlıdır. İktidar bireylerin antlaşmadan önce var olan hayat, hürriyet ve mülkiyet gibi hakları elinden alınırsa antlaşma hükümsüz olur ve bireylerin direnme hakları meydana gelmektedir. Locke'un erklerin ayrımını, yürütme ve yasama organlarının şahsi menfaatlere sapmamaları için, organların veya güçlerin ayrılmalarını ve birbirlerine karşı denetimde bulunabilmek için farklı kurul veya kişilere verilmesi olarak belirtir (Şenel, 1995:343-345).

Locke, yaşamın, özgürlüğün ve malvarlığının bir bütün olduğunu belirterek mülkiyet kavramını derinlemesine içselleştirmiştir. Locke'un bilindiği üzere toplum sözleşmesiyle devlete bakışında bireylerin devlet için var olduğu görüşünün tersine devleti kuşatan bir kutsama içerisine girmemiştir. Sanki modern devletin ortaya çıkış sebebini bireylerin hizmetinde bulunması gereken bir aygıt olarak değerlendirmiş, ayrıca modern devletin oluşumunda mutlak monarşinin bulunmadığını yasama ve yürütme organlarının ayrı erkler olması gerektiğini de ortaya koyarak liberal bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

2.3. Jean-Jacques Rousseau – Toplum Sözleşmesi (Genel İrade)

Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi eserinde insanların doğa halinden kurtulmanın yollarını bir sözleşmenin mevcudiyetinde arar ve şu şekilde ifade eder:

“Bireyleri öyle bir durumda düşünelim ki, doğa durumundayken, kendilerini muhafaza etmelerini zorlaştıran engeller, her bireyin bir bir bu hal içerisinde ne kadar gayret gösterse de bu engeller kendilerine üstünlük kursun, bu halde, doğal yaşam artık sürüp gidemez; bireyler hayatlarını değiştiremezlerse, yok olacaklardır. Fakat bireyler yeni güçler var edemediklerine, mevcudiyetindeki güçleri bir araya getirip kullanım göstermekten öte başka bir çareleri bulunmadığına göre, şahıslarının güvenliği için yapılabilecek tek irade, bir araya gelerek bir güç bütünlüğü oluşturmak, bu güç bütünlüğünü tek bir itekleyici güçle hareketlendirmek ve yönetmektir (Rousseau, 2012: 18). Rousseau, insanların doğa halinde karşılaşılan engeller karşısında hayatına yönelik değişikliğe gidilmemesi halinde yok olacağını belirtmiştir. Bunun kurtuluş reçetesini de bir araya gelerek sözleşme etrafında uzlaşıda görmektedir.

Rousseau'nun sözleşme teorisi, *Toplum Sözleşmesi* ve *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* kitabı ile birlikte değerlendirildiğinde Cemal B. Akal'ın ifadesiyle: “antropolojik bir tekâmül ifadesi” niteliğindedir. Rousseau'nun bakış açısında doğa halini de insanların özgür ve birbirleriyle eşit halde olduğu bir ortam olarak tasvir eder. Doğa halindeki eşitliğin insandaki farklı dönüşüm ve değişimlerle birlikte eşitsizliğe devşirdiğini belirtir. Bu eşitsizlik hali belli bir vakit sonra kurumsallaşarak yerleşik bir olgu haline gelmiştir. Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* eserinde insanların doğadaki eşit halinden eşitsiz haline geçmenin şartlarını, ayrıca eşitsizliğe neden olan kökleşmenin ve kurumsallaşmanın sebeplerini inceler ve iki sebep ortaya çıkarır: işbölümü ve mülkiyetin ortaya çıkması. Rousseau eserindeki en mühim parçalarından birinde şöyle ifade eder: “İnsanlar yalnızca tek bir bireyin ortaya koyabileceği çalışmalara, birden fazla bireyin iştirak etmesine çabalamayan zanaatıyla beraber meziyetleriyle itina ile çaba gösterdikleri müddetçe yeteneklerinin imkânı dâhilinde sağlıklı, hür, mutlu ve iyi hayat sürdürdüler, birbirlerinden ayrı olarak heveslerini yaşamayı sürdürdüler. Ancak insanlar başka bir bireye muhtaçlığından itibaren, bireyin birden fazla insanın ihtiyacını karşılayacak gereçlere yetkinliğinin faydalarını idrakiyle eşitlik bozuldu, mülkiyet bu halin içerisine girdi, iş mecburi olunca, engin ormanlıklar bireyin teriyle sulandı, sefalet, kölelik hemen yeşerip buğdaylarla beraber çoğaldı, yeşillikler bozkırlara dönüştü.” Bu bağlamda, Toplum sözleşmesi eserinde ise: “Birey hür doğar, fakat her tarafta zincirlere vurulmuştur. Başka bir birey kendisini birilerinin efendisi görür ancak öyle zannetmesi, başkasından daha fazla köle olmasına manilik taşımaz.” demektedir. Rousseau'nun burada bahsinden anlaşılan işbölümü ve mülkiyet kavramından köle-efendi statüsü meydana gelmiştir. Rousseau'cu perspektif yönüyle sivil toplumun ihtiyaçlılığı da buradan doğmuştur (Ekici, 2006: 86-87).

Rousseau'ya bu iki eserin mahiyeti bakımından sivil toplum açısından bakıldığında, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı* eserinde, modern topluma mülkiyetin doğa halindeki eşitliğin bozulmasıyla geçildiğini belirtir; *Toplum Sözleşmesi* eserinde ise, bu geçişin bir antlaşma ile meydana geldiği görüşündedir. Fakat ilkinin tarihi durumu, diğerinin ise teorik bir sorunu olduğu izah edilebilmektedir. Toplum Sözleşmesi eserindeki açıklamasında, bireyler zamanla çoğalan gereksinimlerini göremez duruma gelmişler ve dönüşümsel süreç mülkiyeti ve bunun etrafındaki çatışmaları meydana getirmiştir. Nihai olarak bireyler gerek bu çatışmaları ortadan kaldıracak bir iradenin boyunduruğuna girmek gerekse doğa halindeki hürriyetlerini muhafaza etmek için bir antlaşma ile bütün haklarını topluma devretmişlerdir (Duman, 2009: 351)

Rousseau'nun yerleşik olgusuna eleştirisi doğa halindeki mülkiyet olgusunun sebep olduğu eşitsizlik üzerinden inşa edilen sivil topluma yönelik bir tenkittir. Rousseau'nun deyişiyle: "Düzensiz hayat süren bireylerin rakamsal olarak neyi ifade ederlerse etsinler, art arda tek bir bireyin emrine boyun eğdikleri vakit, kanımca daha çok meydana bu milletle başkanından ziyade ortada köle-efendi bulacaklardır. İhtimal ki bu kalabalıktan başka bir şey değildir, fakat toplum sayılmayacağı kesindir. Zira bu halde kamu faydası olmadığı gibi siyasal tümlükte bulunmamaktadır." demektedir. Eğer sivil topluluğun oluşumu mecburi ve vazgeçilemeyen bir önem arz ediyorsa, sivil oluşumu gerçeklik düzlemine yerleştirmek icap etmektedir. Toplumsal sözleşme bu bağlamda araya girmektedir. Buna göre oluşacak sivil topluluk, bütün insanların beyanlarının müşterekliği esasında genele yönelik imkânlı görülmektedir. Toplum sözleşmesiyle beraber kişisel istençler birliktelik oluşturarak genel iradeye bırakılır (Ekici, 2006: 87).

Sözleşme ile beraber egemen varlık/devlet onu meydana getiren bireyler üzerinde muazzam bir yetkiye sahip olur. Doğa haline dönüş yapma riskine yönelik kişisel güvenliğin garantisi vazifesini yerine getiren egemen güçle onu meydana getiren kişiler birbirleriyle antlaşma teorisi yönünden incelendiğinde zıtlık veya bir paradoks görülmemektedir. Bu bağlamda, akıl olarak ortaya konan devlettir. Burada devletin yaşatma ve öldürme hakkına sahip olması, vatandaşlık yönüyle baskılanmaktan öte başkaca bir mevcudiyete imkân tanımamasını gösterir (Ekici, 2006: 88).

Rousseau'nun modern devlet(halk)'e bakış açısı, toplum sözleşmesiyle meşruiyet kazanmıştır. Bireyin iradelerini egemenin bütününde eritmek suretiyle egemene sarsılmaz yetkiler yüklememiştir. Devletin korunması için her çeşit yolu adeta mubah görmesi, devletin bölünüp parçalamayacağını belirtmesi yönüyle de kuvvetler ayrılığını kabul etmediğini görmekteyiz. Yurttaşlığı bireyin mevcudiyet zemini görmesi, devleti de toplum sözleşmesi aracılığıyla akıl yetisi temelinde gerekçe göstermesi Rousseau'nun modern/ulus/laik ve halk devlete giden yolda bir dönüm noktası olarak görülmektedir.

3. Modern Devlet (Halk): Rousseaucu Genel İrade

Rousseau'dan evvel Malebranche, Montesquieu ve Diderot gibi Fransız fikir adamlarınca da genel irade kavramı kullanılmıştır. Diderot genel iradeyi tüm insanlık için atfederken, Malebranche, ilahi irade kapsamında, Montesquieu ise politik anlamda kullanmıştır. Montesquieu *Kanunların Ruhu* eserinde güçler ayrılığını dile getirirken yasama erki için 'devletin genel iradesi' olarak bahsetmiş, yürütme erkini de bu genel iradenin icrasını yerine getiren şekliyle tasvir etmiştir. Rousseau'nun genel irade kavramı, Montesquieu'nun tasviri gibi benzerlik taşıdığı görülür. İlahi değil beşeri yani seküler bir bağlama sahiptir. Hem tarihsel hem de fikirsel tesir yönüyle Rousseau'nun tüm siyaset düşüncesinin kilit taşı genel irade kuramı üzerinedir. Bu kuram, Rousseau'nun siyasal ve ahlaka dair düşüncelerinin kesişim noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal sözleşmenin ve esas olarak Rousseau'nun modern devlet(halka)'e dair genel irade kuramının hakiki yorumlanabilmesi için bu kuramın doğru anlaşılması gerekmektedir. Esas problem olarak özgürlüğü ele alan Rousseau'ya göre, insan sosyal hayat içerisinde hayat sürmesiyle beraber doğa durumunun eşitliğini, özgürlüğünü yitirmiştir. Rousseau, toplumsal antlaşmayla beraber uygulayıcısı olan genel iradeyi, esas teşkil eden özgürlük probleminin çözümü için ortaya koymuştur (Orhan, 2012: 2-4).

İnsanlar, doğa halinin özgürlüğünü, toplum sözleşmesi ile beraber genel iradeye bıraktıktan sonra, bireylere ait bu özgürlüğünün nasıl olacağını açıklanması gerekmektedir. Şöyle ki, bireyler aralarında sosyal antlaşmayı imzaladıktan sonra, topluluğun bireyleri genel iradeye riayet ile bizatihi özlere riayeti sağlamışlardır, hürriyet ve haklarının bütünü genel iradeye bırakmakla beraber bütün hürriyet ve haklarından faydalanmaktan da geri durmayacaklardır. Topluluğun fertleri antlaşmadan evvel doğa halindeki garantörsüz haklarını ve hürriyetlerini, egemen güce bırakacaklardır; egemen güç ise karşılık olarak fertlerine garantörlük yaparak medeniyete dayalı hürriyet ve haklarını sağlayacaktır ki, karlı bir iştir (Şenel, 1995:362).

Genel irade acaba tüm insanlık için mi amaçlanmaktadır. Bu sorunun cevabına yönelik olarak Rousseau'nun düşüncesinde genel irade, tüm dünya insanlığının değil halka has bir durum olduğunu ve bu halkın özgürlük-eşitlik için kendi kendini idare etmesi olarak hedefler. Toplum sözleşmesinde bu hedefi şöyle belirtir: “ tek tek bireylerin kendini, malvarlıklarını, müşterek gücün tümüyle muhafaza edecek ve savunacak, bu perspektifte bireyler tümü ile bir bütünlük sağlayarak yalnızca öz benliğine riayeti sağlanacak evvelindeki gibi hür olmasını konumlandırarak bir yönetim şekli aramak.” şeklinde belirtirken 1767 tarihli bir mektubunda da bu problemi “hukuku insanın üzerinde tutabilecek bir yönetim şekli bulmak” olarak tasvir etmiş, bu durumu siyasetin temel meselesi olarak görmüştür. Örnekleme ile söylenecek olursa geometri de mümkün olmadığı kabul edilen daire şeklinin kare yapılamayacağı sorunsalı gibi görmektedir. Benzetmedeki problem, özgür ve nizami bir topluluğun oluşmasını alakadar eder. Genel irade bu bağlamda gayesi adalet-özgürlüktür. Rousseau, yasayı genel iradenin bir oluşumu olarak izah eder. Yasa, toplu yararı içerisinde barındıran genel iradenin gayesi üstüne resmiyetin ve kamusalın beyanı görüp, genel iradeyi özgürlük ile bağdaştırarak şu şekilde dile getirir: “Özgürlük, yasalara ve genel istence tabiiyetsiz imkânlı görülmemektedir. İnsanın kendi istenci kendisine nasıl ki kötü sonucu dokunmazsa, genel istenç ise hiç kimseye kötülüğü dokunmaz.” demektedir (Orhan, 2012: 6).

Rousseau'nun genel iradesinde, doğa haline has insanların özgürlüklerinin tekrar toplumsal antlaşma ile kendilerine verildiği ve koruma altına alındığı görülmekle beraber, bireylerin iyiliği yerine ortak iyiliğin ışığında devletin otoritesine riayeti de esas kılmaktadır. Bu bağlamda Rousseau'nun genel iradesi topluluğun tarafsızca tespit edilebilecek ortak menfaatleri olduğu beyanına da dayanmaktadır. Egemen güç, varlığını ve toplumsal nizamın kurulmasını genel iradenin tesisine dayandırmaktadır. Rousseau'da tüm halk ortak çıkara kendisini vakfettiğinde bir bütün haline gelerek kamu çıkarını var etmeye çabaladığında genel iradeye varabilmektedir. Buradan anlaşılan, genel iradeye etik bir hususiyet veren, O'na üstünlük tanıyan halk, genel iradenin egemenliğine de riayeti esastır (Kalfa ve Ataay, 2015: 467).

Rousseau'nun genel irade kuramına bir bütün olarak bakılacak olursa, modern devlet(halk)'e giden süreçte ilk teorik kuram olan doğa halinden çıkan bireyin, ikinci teorik kuram olan toplum sözleşmesiyle bir araya gelerek kendi canlarını, mallarını koruması ve doğa halindeki özgürlüğe benzer bir özgürlük sağlaması için politik bütünü oluşturmuştur. Bireylerin sözleşme ile kurdukları üçüncü ve son teorik kuram olan genel iradeye/modern devlet(halk)'e tabi olmalarını esas almaktadır. Bu taabiyet kendi çıkarlarını bir kenara bırakıp ortak çıkara yönelen iradelerinin bir tezahürüdür. Rousseau'nun genel iradesi, modern devleti halk temelinde anlamlandırmak, halk ve devlet perspektifinde

konumlandırmak açısından ortak iyinin amaçlanması ve genel iradenin otoritesi birbirlerinin ikamecisi olarak görülmekte ve önemli bir yer tutmaktadır.

3.1. Genel İrade – Halk İçin Ortak İyi midir?

Rousseau'nun siyasal düşünce dünyasında ahlak mefhumuna gereksinim duymasının sebebi açıktır. Bireylerin kendi menfaatleriyle kamusal menfaatlerin nüansını kavrayamayacak yönlü ahlaklı bireylerden meydana gelmeyen egemen gücün genel irade anlayışıyla idare edilmesi imkân dâhilinde olmamaktadır. Erdemin doğa halinde bulunmadığını söyleyen Rousseau, kanunların gücünü siyaseten erdemliliğin olgunlaşmasına bağlamıştır. Genel iradeye itaatin bireysel özgürlüğümüz olmasına rağmen yine de zorunluluk arz etmesi Rousseau'daki: "halka karşın halk için" deyimini anımsatmaktadır. Zira bireyler her vakit neyin kötü neyin yararlı olacağını görmeyebilir, ancak genel irade her vakit ortak iyiyi esas almaktadır. Fakat burada önemsenmesi gereken en hususi mesele siyasi bütünlükten anlaşılan ve kast edilen olgunun kitle topluluğu olmamasıdır. Çünkü bir bir bireylerin bütününden kitleyken, siyasi bütünlük ilk doğa halinden insanların öz iradeleriyle bırakıp bir politik bütün oluşturdukları ve bir devlet çatısı himayesinde hayat sürmeyi istedikleri varsayılan bireylerin kurduğu birliktir (Akkın, 2020: 216). İnsanların bir araya gelerek genel iradeyi bir akit ışığı altında oluşturmasıyla beraber itaatin zorunluluk teşkil ettiği kaçınılmazdır. Ancak genel irade de ortak iyi her vakit sağlayacaktır. İnsanlar bencil varlıklar olduğundan kendi çıkarlarına yönelse de genel irade buna engel olarak onları ortak iyiye yöneltecektir.

İlk sözleşmenin kabulüyle beraber ortak iyinin herkesin faydasına mı veya nasıl olması gerektiğine yönelik düşünce farklılıkları sözleşmenin ilk ve belirlemeci unsuruyla beraber sürekli ikinci kademede hususi görülecektir; zira ilk akitleşme siyasi bütünlüğü ve egemenliği parçalanamaz bir bütün olarak oluşturur. Bu bağlamda, politik bütün özgürlük ile oluşur fakat oluşturulduktan sonra egemen güce itaat artık mecburidir. Şayet bireyler istedikleri vakit genel iradeyle uyuşmayan davranışlarda bulunulmasına toleranslı davranılırsa siyasi bütünlüğü oluşturan bireylerin ilk razılığına tezat bir hal alır. Rousseau'cu bakışla, modern devlet(halk)'e /genel iradeye yönelik düşüncesinde demokrasi paradoksuna sebebiyet verdiğinin anlaşılması ana temel bir mefhumun yanlış anlaşılmasından ileri gelir ki bu mefhum özgürlüktür. Rousseau'ya göre siyasal hürriyet doğa halindeki sınırsız hürriyet değil, insanın kendisinin oluşturduğu sınırları yine kendisinin belirlemesi anlamındaki özgürlüktür (Akkın, 2020: 217). Genel iradenin bireylere sağladığı korumacı özgürlükten anlaşılan sınırsız, doğa halindeki özgürlük olmadığı açıktır. Genel irade ortak iyi için her vakit bireyi âdete ağacın yontulması gibi yontarak ortak iyiye yöneltmelidir.

Sivil halde tek tek bireylerin menfaatlerinin genel iradeyle çelişmesi halinde alternatif yöntemler ortaya çıkar. Bu seçenekler şöyledir; ortak iyi için insanlar bu hususta inandırılarak razı edilmeli veya siyasi bütünlükten çıkarılmalarının temin edilmesi gerekir. Toplum halindeki bireyin ahlaki sorumluluğu şahsi menfaatlerini, genel iradenin ortak çıkarıyla bütünleştirmektedir. Rousseau kendi ifadeleriyle değindiği önemli husus şu şekildedir: " Sosyal antlaşmanın yüklendiği misyon özgürlük ile doğa halindeki özgürlüğün nüansıdır; zira toplum haline geçiş yapan birey doğa halindeki hürriyetini artık bırakmıştır. Genel iradede sosyal antlaşmayla inşa edilen siyasal bütünlüğün istemidir; ferdin çıkarları ile ortak iyi arasında çelişki görülmez fakat görülmesi halinde ortak iyiliğe yönelinilir (Akkın, 2020: 217).

Rousseau'nun genel irade ile oluşan modern devlet(halk)'i, doğa halindeki sınırsız özgürlüğe sahip olan bireylerin kendi iradelerini bir kenara bırakarak meydana getirdiğini belirtir. Bu bağlamda, sınırları kendisi koyan bireyin boyun eğdiği modern devlet(halk)'in uyruğu olması gerektiğini ve itaati zorunlu kıldığını ifade eder. Bireylerin genel irade ile oluşan devletin ortak iyiliğin tesis için bireyleri bu duruma zorunlu kılması ve bireylerin buna uymaması doğa halindeki sınırsız özgürlüğüne karşı geldiğinin de bir göstergesidir. Rousseau'nun genel irade ile oluşan politik bütün/modern devlet(halk)'i, halkın üstünde bir güç gibi gösterilmesi yanlış bir anlayışın ürünüdür. Rousseau'nun devleti halkın bütününden meydana gelen, onun iradesini yansıtan ve halktan ibaret olan halk-devlettir.

3.2. Genel İrade – Halka Rağmen Totaliter Bir Devlet midir?

Rousseau, genel irade ve toplum sözleşmesi kuramlarının ana omurgasına politik bütünü koyması nedeniyle totaliter ve milliyetçi düşüncelerle ilintilendirilmiştir. Bunun nedeni olarak, devlete yönelik sistemin totaliter olduğu yönlü kabulün bireysel menfaatlerin siyasal bütünü iradesinin gerisinde kalması gerektiği yönündeki fikirlerdir. Modern milliyetçilikle ilintilendirilmesi yönlü düşüncenin sebebi ise aciz/eksik yorumlanan genel iradenin milli istenç gibi değerlendirilmesidir (Akkın, 2020: 218). Rousseau'nun düşüncesinden totaliter bir devleti ortaya koymak bireysel çıkarların genel iradenin gerisinde kaldığı sanıdır. Hâlbuki bireysel çıkarlardan feragat, ortak çıkarın içeriğinde birey için daha büyük bir istemin kendi özüne dönük mevcudiyetidir.

Genel irade kuramına 'milli menfaat' olarak yaşandığında milliyetçilik herhangi bir etik değeri re'sen meydana getirebilecek özsel bir unsurmuş gibi idrak edilir ve siyasal bütünlüğün faydasına görülenin ve kamusal çıkarın milliyetçilikten türeyeceği sanılır. Oysaki Rousseau'nun tezinde menfaatler hiyerarşisini tespit eden öge milliyetçiliğe ilişkin veya insanın gruplara riayeti olmadığı gibi istemin umumiyet derecesidir. Bu yönüyle incelendiğinde Rousseau'nun düşüncesi milliyetçilikle özdeş kılmak bir tarafa evrensel bir ahlak mefhumun emarelerini dahi yüklenir; genel istenç sürekli kamu çıkarı doğrultusundadır, amaçlanan genel istencin adilane olmasıdır yaratan da bunu emretmektedir (Akkın, 2020: 218-219). Rousseau'cu bakışla, modern devlet(halk)'ini milliyetçilikle özdeşleştirmeye çalıştıran düşünceler noksan olduğu gibi dar ve basmakalıptır. Politik bütünü içindeki bir parça misalini anımsatır. Nasıl ki, insan vücudu sadece iskeletten ibaret değilse Rousseau'nun düşüncesinde de devlet, sadece milli devletten oluşmayacak kadar geneldir.

Rousseau'nun eserlerindeki düşüncelerinde modern devletten totaliterliğin anlaşılacağına yönelik şu ifadelere salık verilebilir. Rousseau, temsiliyete dayanan demokrasileri bir nevi aristokrasilerin seçilmişleri gibi düşünse de, kimi şartların mevcudiyetinde en iyi idare şekli olarak görmektedir. Belirtilen şartlar, devletin yumuşak iklimli, müsrifliğe yol açmayacak mahsuldar bir yapıda olması gerekir. O devlette iktisadi bir eşitsizliğe meydan verecek zeminin oluşmaması gerekmektedir. İktisadi eşitlik olmazsa, temsile dayanan demokraside servet sahiplerinden tarafa olacaktır. İktisadi eşitlik varsa bir devlette temsili demokrasi güzel bir yöntemdir. Genel istem de meclisin çoğunluğunun iradesiyle hayat bulacaktır. (Şenel, 1995: 364). Rousseau'cu bakışla genel iradenin çoğunluğa dayanan demokrasilerde de hayat bulduğu görüldüğünden totaliter bir devlet anlayışı pekte uygun görülmemektedir. Tabi ki, Rousseau temsili demokrasiyi körü körüne savunmamaktadır. Çoğunluğa dayanan demokrasilerde ortak iyi iktidar

tarafından sağlanmazsa, azınlıkta bulunan kesim ortak iyi için gayret gösterirse genel irade azınlığın kesiminde hayat bulmaktadır.

Genel iradeye yönelik Rousseau'cu yaklaşımların incelendiği kimi akademik camiada genel istem kuramının, egemen gücün istenci yerine bireylerin her birinin bir bir bütünlüğe dönük istemleri yönünde belirlenmesinin daha kabul göreceğini ifade eder. Misalen Riley, siyasi bütünlüğün bir isteminin bulunamayacağını, zira istem kuramının bireyci bir yaklaşım sergilediğini söyler. Genel istemi bireylerin genele yönlü iradeleri şeklinde tekrardan modelize eder. Bu modelde, tüm insanlar, kişisel şeyler isteyebilir fakat istem burada ortak çıkar olmalıdır. Toplum çıkarı kendi için iyi olduğu gibi toplumun diğerleri içinde ortak iyidir (Akkın, 2020: 219). Burada birey iradesinden yola çıkarak politik bütüne doğru bir adım atıldığı, bumerang misali tekrar politik bütün içindeki ortak iradenin-iyiliğin tekrar bireye yani halka iyi olarak döndüğü görülmektedir. Totaliter bir rejimden ziyade halkın egemenliğinin esas alındığı bir yönetim anlayışının yansıması anlaşılmaktadır.

Kant'ın felsefi düşüncesi ile belirtilmesi gerekirse herkesin kendisi için arzuladığını, genelin de arzusu olarak da görülmesi mecburi düşünce şeklidir. Bu anlayış felsefesi Rousseau'daki siyasi teorinin cihanşümül ahlakla ilintisini iyi bir şekilde netleştirir; zira Rousseau'da bireylerin istemlerinin müşterek etik temele dayanması gerekir. Bu hal en yükseğe uzanmaktır. Nihayetinde Rousseau'da genel irade kuramını totaliterlikle ilişkilendirmek mantıklı değildir, zira üstünlüğü belirleyen genellik ilkesi itaat ile hürriyetlerin derecelendirilmesi yönlü geçerlilik taşır (Akkın, 2020: 219-220).

Rousseau'nun genel irade kuramı ile oluşan modern devlet(halk)'i, milliyetçilikte sınırlamak ve totaliter rejimler bünyesinde anlamak Rousseau'nun eserlerinin ve düşüncelerinin zayıf okunduğunu ve yanlış anlaşıldığını göstermektedir. Milli devlet yapısına sığmayacak kadar genel bir iradenin kuşatıcılığı, totaliter rejimlerde bulunamayacak kadar büyük bir halk egemenliği Rousseau'da görülmektedir. Halk kendi egemenliğinin ürünü olan genel iradeyi yine kendi iradesinin ortak çıkarı için modern devlet(halk)e bırakmıştır.

3.3. Genel İrade – Soyut Halk mıdır Somut Halk mıdır?

Rousseau, modern devleti(halk) tasvir ederken sözleşmeyi meydana getirenlerin bireysel haklarını bir kenara bırakarak, bireysel olmayan toplumsal bir bütünlük oluşturduklarını belirtir. Bu bütünlük toplumsal özünü, iradesini, varlığını yapılan antlaşmadan almaktadır. Evveliyatında *bütünlüğe site*, şimdilerde cumhuriyet veya politik bütün denilmektedir. Üyeleri ona pasif olduğunda *devlet*, faal olduğunda *egemen varlık*, diğer devletler karşısında da *egemenlik* demektedirler. Genel iradeyi yani egemeni oluşturanlar bir toplulukta halkı, üstün kudretin bir neferi olarak yurttaşlığı, egemenin kanunlara itaatte bulunan bireyler olarak uyruk ismini almaktadır (Duman, 2010: 98). Özetle karşımızda, bireylerin bir araya gelerek sözleşme sonucu meydana gelen devlet-halkın bütünleştiği bir çeşit halkın devleti, devletin halkını görmekteyiz.

Hobbes'un kral-devletinden halk devlete Rousseau'nun genel iradesiyle geçilecektir. Hobbes'dakine benzer bir temsil keyfiyeti ile egemenlik kral'ın kamusal vücuduna giydirildiğinde yönetilen-yöneten farkı yapmak daha basite indirgenmiştir. Hâlbuki egemen irade direkt halkın kendisi olduğunda, idare edilen ve idare edenin ayrımını gözetmek problemlili duruma dönüşecektir. Burada halk yöneten ise yönetilen yani egemenliğe tabi olanın belirsizliğidir. Siyasal otoritenin

ilişkilerinin tabiatı gereği meydana gelecek olan bu ayırımın nihai sonuçlarını Rousseau bir soyutlama ile çözmeye gayret edecektir. Bu bağlamda, genel iradenin somut halk değil, soyut halk olduğu görülecektir. İnsanlar yurttaş hüviyetiyle genel irade olan soyut halkın bir üyesidir; uyruk hüviyetiyle kanunlara tabii olan halkın üyesidir (Duman, 2010: 98) Görüldüğü gibi bireyler, sözleşme ürünü olarak gün yüzüne çıkan modern devlet(halk)'in uyruk olarak dışında olduğu gibi, yurttaş olarak da içindedir.

Rousseau'nun modern devlet(halk)i yani genel iradesi egemen olan soyut halkın iradesidir. Genel irade ise her vakit kamusal menfaatleri ve ortak iyiliği gözetir. Halkın istemi genel irade olduğu için bu politik bütünü meydana getiren bireylerin menfaatleriyle çelişki göstermediği gibi bireylere zarar veren bir menfaate de sahip değildir. Modern devlet(halk) yani egemen olan, egemen olması hasebiyle, ne olması gerekli ise her vakit o'dur. Bu itibarla Rousseau bireylerin oluşturduğu sözleşmeyi bozma hususunda tek tek bireyler ile egemen olan halk arasında bir ayırım yapmaktadır. Tüm yurttaşların hepsinin kabulüyle sözleşmeyi ortadan kaldırılması hususu teorik olarak mümkün olsa da uygulamada bunun nasıl gerçekleştirileceği muammadır. Ayrıca yurttaşların ortak menfaatlerini gözeten böylesi yetkin bir sözleşmeye hangi nedenlerle karşı geleceklerinin Rousseau'cu kurgu içinde mantıksal izahı yoktur. Yurttaşların tek tek kişisel menfaatlerini öne çıkararak sözleşmeyi bozmaya da hakkı bulunmamaktadır. Böyle bir halin sonucu çok ağırdır. Rousseau'nun ifadeleriyle: "Yurttaşlar kanunlarını çiğnemekle devletin uyrukluğundan atılır, bu hareketi devlete harp ilan etmiş kabul edilir. Öyleyse, devlet ve yurttaştan biri ortadan kaldırılmalıdır. Hatta suç işleyen idam edilirse, bundan sonra vatandaştan ziyade hain gözüyle katledilir...sürülerek, halk düşmanı olarak öldürülür ve devletten koparılıp atılmalıdır. Genel iradeye sahip politik bütünün sözleşmeyi çiğnemesi olanaksızdır. Çünkü sözleşme halk tarafından yaratılmıştır ve halk-devletin hiçbir vakit kendisine verilen görevin dışına çıkması düşünülemez. Sözleşme ile kurulan modern devlet(halk)e yönelik tehditler politik bütünden değil genellikle bireylerden gelir. Sözleşmenin bozulmamasının sigortası yine devlettir. Çünkü genel istem bölünemez, devredilemez ve temsil edilemez bir yapıdadır. Fakat politik bütün siyasal otoriteyi değiştirebilir yalnız egemenlik kendinde saklı tutar ve vermez. Tersine durumunda halkın iradesinden bahsedilmesi mantık dışıdır. Başka bir ifade ile gücü ve yetkiyi kendi bünyesinde barındıran halk, yetkiyi hiçbir şekilde bir başkasına veremez. Ancak gücü başkasına devredebildiği gibi aynı şekilde geri almasını da sağlayabilir (Rousseau, 2012: 17-33 ; Duman, 2010: 99-100). Rousseau'nun modern devlet(halk)'inde görülen husus şudur ki, tüm yetkinin halka ait olduğu ve siyasal iktidarın önemsizleştirildiği görülmektedir. Teorikte mümkün olarak görülen bu görüşün pratikte sorun olarak karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır. Bu problem halka verilen bu yetkinin yani genel iradenin nasıl ortaya çıkacağı veya kullanılacağıdır.

Rousseau'nun bu soruya cevabı uygulamada halkın oylama yapması ve tercihte bulunması gerektiğine inanır ve şu şekilde ifade eder: "Halk, toplantılarında ne kadar bütünlük sağlarsa yani oy birliğine ne kadar yakın bir beyan ortaya koyarsa, genel irade bu yönlü kuvvet barındırır, kavgalar, ayrışmalar ise bireysel iradelerin üstünlüğünü gösterdiğinden egemen gücün sonunun geldiğinin ilanından başka bir şey değildir". Bu sistemin sıhhatli bir şekilde işlemesi Rousseau'ya göre halkın yeterince bilgilendirilmesine ve geneli kapsamayan örgüt,cemaat ve partilerin bulunmamasına bağlıdır. Zira bu oluşumlar genele göre özel nitelik taşır ve genel iradenin sıhhatli oluşmasını engeller. Ancak Rousseau her bireyin özel ve hususi istemlerinin bireyselliğinde genel istence zıt olabileceğini söyler. Yani bireylerin iradesi ile genel iradenin çoğunluğuyla çatışma halinde olduğunu belirtir. Bireylerin

istemleri genelin istemi olduğunda şüphe yoktur o halde kavga hangi halde olmaktadır diye sorulursa bunun cevabı da genel irade soyut olan halkın istemidir, hâlbuki somut olan halk çoğunluğuyla bu kaideye uymayabilir kişisel çıkarlar gösterebilir. Faydayı talep eder fakat çoğunluğuyla bunu görememektedir. Halk hiçbir vakit bozulmaz fakat aldatılabilir. Rousseau, genel/özel çıkarı, somut/soyut halk arasındaki paradoksları gidermeye yönelik çözümlemesi *yasamacı*'nın mevcudiyetinde arar. Parlamentoyu elinde tutan soyut halk olmakla birlikte ana yasaların hazırlanmasında da somut halk işin içerisine girmektedir. Bu durum çelişkili gibi görünse de yasamacının görevi ne yönetme iradesi göstermek ne de yönetilen beyanı göstermektir. Rousseau, yasamacıyı birey-halk-genel irade dışında kanunlar gibi yüce bir mevkide görmektedir. Rousseau'nun kurguladığı politik bütünün faaliyete geçmesi yasamacının süreci başlatmasına ve halkın da buna uyumlu bir şekilde dâhil olmasına bağlı olduğunu belirtir. Fakat somut halk bunun şuurunda olmayabilir ve yine pratikte bahsi geçen somut/soyut halk arasında uyumsuzluk çözümlenemez. Rousseau bunu da iki yolla çözmeyi hedeflemektedir. İlki somut/soyut halk arasında çıkacak sürtüşmeleri bertaraf etmenin gayesi genel istemi ortaya koyan, kanunlara riayette bulunan hür halkın var edilmesidir. İkincisi eğitim yoluyla herkesin aynı erdemleri paylaştığı bir toplum bütünü oluşturulmalıdır. Bu şekilde olursa ihtimal tüm kararlar halk tarafından oybirliği ile alınacaktır (Duman, 2010: 100-103). Buradan çıkarılacak sonuç modern devlet(halk)i oluşturan halk, somut halkın değil soyut halkın egemenliğidir. Zira egemenliğin tek yetkilisi halktır fakat siyasal iktidar da çelişkili şekilde aynı düsturdan hareketle halktan aldığı güçle halktan itaat beklemektedir. Beri taraftan modern devlet(halk) meşruluğunu halkın iradesinde ilintilendirilse de halk, devletçe büründürülmelidir. Bu paradoks durum, çözümü olmayan bir bilinmezlik içerisinde tartışmalı niteliğini devam ettirdiği gibi toplumların Rousseau'nun düşüncelerine hangi kuşaktan, hangi açıdan veya kültürden baktığına göre değişmekte ve dönüşmektedir.

Sonuç

Modern devlet öncesi doğa halinde Hobbes'un ifadesiyle insanların birbiriyle savaş ve çatışmada olduğu sanısı, Locke ve Rousseau'da Hobbes'un aksine insanların özgür, mutlu ve eşit bir ortam halinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Hal böyleyken hangi şartlar altında olursa olsun insanlar bir araya gelerek ve iradelerini bir bütünlüğe bırakarak, toplum sözleşmesini oluşturmuşlardır. Üç filozofunda ortaya koyduğu toplum sözleşmesi neticesinde karşımıza egemenlik/genel irade yani modern devlet ortaya çıkmaktadır. Hobbes'un ölümlü tanrı olarak atfettiği Leviathan'da Kral Devleti, Locke'nin özgürlük, mülkiyet ve kuvvetler ayrılığı, üzerine inşa ettiği Liberal Devleti ve nihayetinde Rousseau'nun genel iradesinde de Halk Devleti görmekteyiz. Bu bağlamda, Rousseau diğer toplum sözleşmecilerden farklı olarak ortaya koyduğu doğa hali, toplum sözleşmesi ve genel irade kuramlarıyla da asırlardır tartışılıp kimi zaman yanlış anlaşılın kimi zaman zayıf-eksik anlaşılın kimi zamanda anlaşıl(a)mayan bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda bahsi geçen ve araştırmanın temel esasını oluşturan halk devleti kendi paradoksu etrafında hala tartışılmaya devam edilmektedir. Rousseau'nun modern devlet(halk)'e bakış açısı toplum sözleşmesiyle meşruiyet kazanmıştır. Bu meşruiyet kazandırılırken de devleti akıl yetisi temelinde gerekçe göstermesi ulus/modern/laik ve halk devlete giden yolda bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Rousseau'nun genel iradesi ile meydana gelen modern devlet(halk)'i, doğa halindeki bireylerin sınırsız yetkilerini bir kenara bırakan yine kendi sınırlarını devlet içerisinde kendi çizen halkın devlete boyun eğdiğini ve devlete itaatın bir zorunluluk teşkil ettiğini ifade eder. Hâlbuki buradaki boyun eğme ve itaat kendi

çizdiği sınırlara, kendi oluşturduğu devlet üzerinden yine kendisinin itaat etmesidir. Yani halktan başka devlet ve halktan başka birey yoktur. Bu bağlamda modern devlet(halk)'i halkın üstünde bir güç gibi gösterilmesi yanlış bir anlayışın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Rousseau'nun devleti halkın bütününden oluşan, onun iradesini yansıtan ve halktan ibaret olan halk-devlettir.

Rousseau'ya referans verilen düşüncelerde çokça tartışılan bir yön devleti totaliter bir devlet olarak atfedenlerin olduğu görülmektedir. Bu görüşlerin sığındığı ve atfedenler tarafından anlatılmaya çalışılan şudur. Rousseau'nun egemeni yani modern devleti ortaya koyarken bireysel menfaatlerin genel iradenin gerisinde kaldığı sanıdır. Oysaki bireysel çıkarlardan feragat, ortak menfaatlerin içeriğinde birey için kutsanması gerekirse kutsanacak kadar büyük bir iradenin kendi özüne dönük mevcudiyetidir. Rousseau'ya referans verilen düşüncelerde ve çokça tartışılan diğer bir yön de devleti, milliyetçilikle özdeşleştirmeye çalışanların olduğu görülmektedir. Bu görüşlerin zayıf ve yeterince anlaşılmamış bir akım olduğu aşikârdır. Çünkü milliyetçilik devlet bütünü içinde bir parça misalidir. Nasıl ki, iskeleti olan bir insan sadece iskeleti ile varlık gösteremiyorsa, milliyetçilikte devletin iskeleti gibidir. Rousseau'nun düşüncesinde devlet, sadece milli devletten ibaret olmayacak kadar geneldir. Bumerang örneğinde halkın iradesinden yola çıkarak genel iradeye/devlete doğru bir adım atıldığı, genel irade içindeki ortak iradenin-iyiliğin tekrar yine halka iyi olarak döndüğü görülmektedir. Bumerang örneği halk devlet için güzel bir örneklemedir. Velhasıl, milli devlet yapısına sığmayacak kadar genel bir iradenin kuşatıcılığı, totaliter rejimlerde bulunamayacak kadar devasa bir halk egemenliği Rousseau'da görülmektedir.

Rousseau'nun genel iradesinde yani modern devlet(halk)'inde tüm yetkinin halka ait olduğu ve siyasal iktidarın önemsizleştirildiği görülür. Teorikte mümkün olan bu görüş pratikte sorun olarak karşımıza çıkar. Peki, halka verilen bu yetkinin yani genel iradenin pratikte nasıl ortaya çıkacağı konusudur. Rousseau'nun genel iradesine zenginlik katan ve asırlardır anlaşılması yönlü çalışmalar yürüten çalışmacıların dahi bu durum karşısında paradoks yaşadığı görülmektedir. Rousseau, kanımca bu soruya cevabı şu şekildedir. Egemenliğe sahip olan halkın tercihte bulunması ve halkın oylama yapması gerektir. Halk toplantılarında ne kadar bütünlük içerisinde bulunursa yani oybirliğine ne kadar yakın bir beyan ortaya koyarsa, genel irade de o kadar baskın çıkar.

Nihayetinde tüm yönlü çıkarılacak sonuç; Rousseau'nun modern devlet(halk)ini oluşturan halk, somut halkın değil soyut halkın egemenliğidir. Çünkü egemenliğin tek yetkilisi halktır. Halktan yetki alarak gelen ve halkın yetkisi ile giden siyasal iktidarda bu düsturdan hareketle halktan aldığı güçle halk adına halktan itaat beklemektedir. Beri taraftan modern devlet(halk) meşruluğunu halkın iradesinde ilintilendirilse de halk, devletçe büründürülmelidir. Bu paradoks durumun çözümü toplumların Rousseau'nun fikirlerine hangi açıdan, hangi kuşaktan veya hangi kültürden baktığına göre değişmekte ve dönüşmektedir. Genel iradenin-egemenliğin halkta olduğu aşikârdır. Fakat soyut olan halka atfedilen yetkinin aşırılığında totaliter rejimler olduğu gibi zayıflığında da güçsüz bir rejimle karşı karşıya kalınacaktır. Rousseau'nun genel iradesinde halk devletin sınırları her zaman ortak iyiye olduğu gibi özgürlüğe de yönelmeli adil düzeni kurmanın yolları da aranmalıdır. Günümüz dünyasındaki devletlerin bu argümanlar üzerine rejimlerini oluşturduğu ve politikalarını geliştirdiği müddetçe Rousseau'nun halk devlet modeli her daim bu dünyada mevcut bulunan devletlere ve rejimlere katkı sağlayacağı görülecektir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, F. (2018). Hobbes ve Rousseau'nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(32), 115-120.
- Akdemir, F. (2009). Sivil ve Politik Toplumun Kurucu Unsuru Olarak Toplum Sözleşmesi: Hobbes ve Locke Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Analiz Denemesi, *Ekev Akademi Dergisi*, 13(41), 333-346.
- Akkın, İ.O. (2020). *Demokrasi Felsefesi: Klasik ve Modern Yaklaşımlar*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aristoteles, (2013). *Politika*, Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.
- Arslan, H. (2013). John Locke'un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 181-204.
- Çilingir, L. (2019). Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı, *Temâşâ Felsefe Dergisi*, 0(11), 31-43.
- Duman, F. (2009). *Sivil Toplum*, (Ed.) Mümtaz'er Türköne. İstanbul: Opus Yayınları.
- Duman, F.(2010). Ulus-Devlet, Rousseaucu Genel İrade Bağlamında Bir Değerlendirme, *Demokrasi Platformu Dergisi*, 0(23), 89-116.
- Duman, F. (2012). *Devlet*, (Ed.) Halis Çetin, Siyaset Bilimi. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau : Toplumsal Sözleşme Kuramı, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 0(69), 78-89.
- Eroğlu, M. (2010). John Locke'un Devlet Teorisi, *Akademik Bakış Dergisi*, 0(21), 1-15.
- Hobbes, T. (2007). *Levithan*, Çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İşler, E. (2019). *Thomas Hobbes ve J.J. Rousseau'da İnsan Doğası ve Barışın Olanacağı*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalfa, C. ve Ataay, F. (2015). Rousseau ve Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, *Alternatif Politika Dergisi*, 7(3), 457-489.
- Kılıç, Y. (2015). Hobbes, Locke ve Rousseau'da "Doğa Durumu" Düşüncesi, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 0(2), 97-117.
- Locke, J. (2012). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme, Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Fahri Bakırcı. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Orhan, Ö. (2012). J.J.Rousseau'da Genel İrade Kavramı, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(14), 1-26.

Rousseau, J.J. (2012). *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Zabunoğlu, H.G. (2016). Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke'un Devlet Anlayışı, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 431-456.